

Hársfasorból betűfelhők

Az egri I. világháborús emléksétányról¹

Építész | Architect: **Fajcsák Dénes**

Grafika | Graphics: **Borsa Aliz**

Szöveg | Text: **Szabó Levente**

Fotók | Photos: **Borsa Aliz, Huszár Márk, Nemes Róbert**

Az első világháború bő egy évszázaddal ezelőtt bekövetkezett traumái, veszteségei a mikrohistoriográfiák számára is egyre inkább láthatatlanok, a kollektív emlékezet vonatkozásában pedig réges-rég archiválódtak. Az így létrejövő archívumok köztereinken történő vizualizációja, szimbolikus ábrázolása manapság leginkább ellentmondásos, zavarba ejtő fejleményekhez vezetett és vezet országszerte.

Persze, az eredetileg a Nagy Háború helyi áldozatai számára emelt obeliszkek, emlékoszlopok beborítják az ország legkisebb településeinek köztereit is, s azok rendre kiegészültek a második világháború áldozatainak névsorával is. Kevés olyan település lehet, mint Eger, amely egészen a közelmúltig nem emlékezett meg nyilvános tereiben a világháború helyi katonaáldozatairól. Kezdeményezések voltak: 1928-ban négyes hársfasor ültetésével, az egyes fáknak az egykori áldozatok számára történő dedikációval valósult volna meg az emlékezés ligete, mintegy 650 méter hosszban, azonban a fák kiszáradtak, és a kezdeményezés sem lett nagyszámú támogatóra.²

Ebbe a helytörténeti alaphelyzetbe és hiányállapotba érkezett meg az Egri Norma Alapítvány kezdeményezése egy emlékmű felállításáról, a korábban felkutatott 318 egykori katonaáldozat emlékére. A tervezőpáros, Fajcsák Dénes építész és Borsa Aliz tervezőgrafikus munkája széles léptékskálán megvalósuló nagyszerű eredményre vezetett. Az elvégzett munkának éppúgy szerves része volt a felmerülő közhelyszerű ötletek elvetése, vagy az emlékművekkel túlterhelt városi terek elkerülése, mint az Eger-patak 316 méter hosszú, bumeráng alakú helyének kiválasztása, majd a dácittufa kövekből faragott partfalra felfestett, katonaáldozatok neveit tartalmazó tipográfiai felhő legapróbb részletekig történő megtervezése.

A téri alaphelyzet a lehető legjobb, hiszen félre-eső, ugyanakkor a városközponthoz közeli, csendes, parkos lakóövezet veszi körbe a patakpartokat itt, a Klapka György utcai patakhídtól a Kossuth Lajos utcai patakhídig terjedő szakaszon. Az Eszperantó sétány vonalvezetése olyan útvonal, amelyen sétálva szemünk végigpásztázhatja a patakmeder túloldalán a partfalra egyedileg, kézzel felfestett világossárga betűket, az áldozatok neveit, amelyek nem a kőfal osztásrendjében, hanem arra mintegy véletlenszerűen kerülve hoztak létre ezen a helyen új, kortárs layert. Bátor és friss, land art léptékű beavatkozással van dolgunk, amelyben a nevek

Megbízó | Client
Herman István – Egri Norma Alapítvány

Tervezők | Designers:
Fajcsák Dénes, Borsa Aliz

Konzulens | Consultant:
Polgárdi Ákos

Munkatárs | Fellow designer:
Juhász Péter

Kivitelező | Contractor:
Vertigo Murals

FOTÓ: HUSZÁR MÁRK

FOTÓ: HUSZÁR MÁRK

random szövődéke, mint a patak lent, végigfut e tekintélyes kiterjedésű partszakaszon, minden pontban más és más perspektívát nyújtva az arra járóknak: egy-egy név éppúgy kiolvasható, mint ahogy a kanyarulat miatt összefüggésében is látható a névfelhő vibráló kompozíciója.

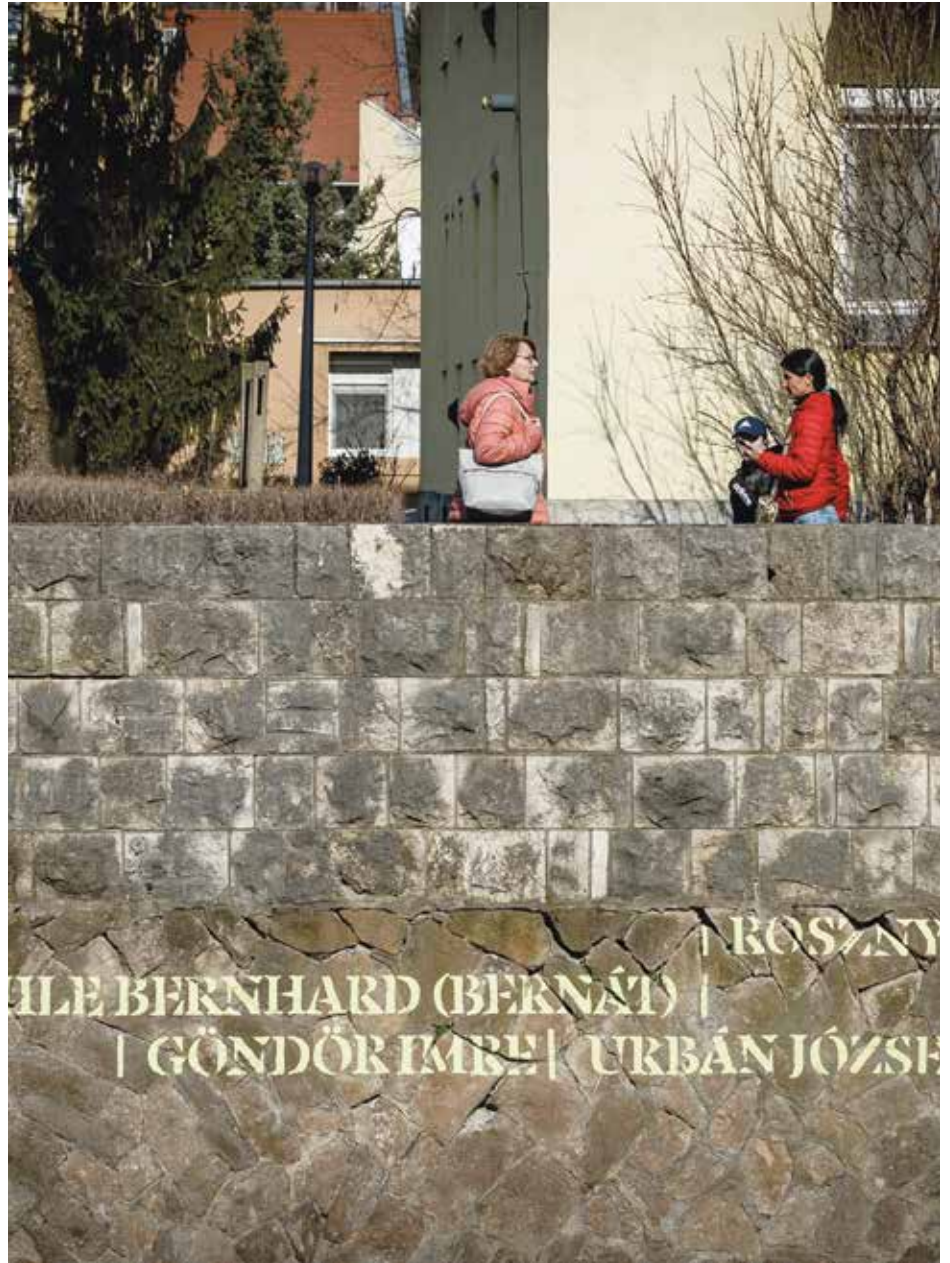
Az emlékhely legerősebb tulajdonsága, hogy minden eleme a folyamatszerűségről szól. Kézenfekvő, hogy befogadása a partmenti – s ez fontos: csakis a túlparti – sétával érhető el, ahogy az is, hogy a folyamatosan változó, sodró patakparttal, azaz mindig változó természeti képpel van szoros szimbiózisban. A folyton más és más, mozgó vízfelületben tükröződő betűk állandóan változó, a falra festettekkel interferáló látványt nyújtanak az arra haladónak. A betűk felfestéséhez a futónövényektől megszabadított partfalra mára itt-ott ismét visszakúsztak a növények, néhol takarva a betűket is, és e folyamat prognosztizálhatóan a nevekkel borított fal rejtettebb, a természet által takartabb, rejtőzködő jövőképét vetíti előre. De a jó értelmű erózió, a feliratok várható kopása, halványulása, az időszakonkénti áradás okozta nyomok is mind-mind paradox módon nem az emlékhely ellenére, hanem épp az emlékezet folyamatával egyirányú hatóerőkként képesek elősegíteni, kísérni a városlakók aktivitását, későbbi kezdeményezéseit, amelyek akár idővel az emlékhely efemer karakterét beteljesítő, azt átértelmező új formájának megvalósulásához is vezethetnek. S végül a kompozíció szándékoltan kiegészül majd a partfalak tetején meglévő virágvályúkba ültetett, az első világháborús katonaáldozatok nemzetközi szimbólumaként is jól ismert pipacsokkal, amelyek tavaszi virágzása, majd elhullása erős, időben változó keretét adják a falra festett feliratok statikus jelenlétének.

FOTÓ: BORSÁ ALIZ

Egy jó munka mindig felismerhetővé teszi előzményeit és személyes asszociációkat is megenged. A mű kézenfekvő módon folytatása, továbbgondolása a Fajcsák Dénes részvételével megvalósuló ELTE Trefort kerti emlékművének,³ ha a nevek random elhelyezésére és a bejárással befogadható nagyléptékű névsorra mint emlékhelyre gondolunk. Ugyanakkor a street art, a graffitik művészeti értéket képviselő világa is eszünkbe juthat, amelynek nagyléptékű műve William Kentridge *Triumphs and Laments* című római, Tevere-parti munkája, amelyben a nagyméretű rajzokat maga a kimaszkolt felületen keresztül a szennyeződéseitől megtisztított partfal rajzolja ki elének,⁴ ugyancsak a túlpártól befogadható módon. Számos további asszociáció merülhet fel, amelyek erősítik az építész és a grafikus példás együttműködéséből létrejött munka művészi értékét. Azonban mindennél fontosabb, hogy a hazai emlékezetkultúra újabb, kevesek sorát folytató olyan művével lettünk gazdagabbak, amely – mindazzal szemben, amit a köztereinket beborító emléktáblák, narratív és egyértelmű üzenetet közvetítő emlékművek vagy zsánerszobrok képviselnek – mai, érvényes hangon jelenít meg egy bő évszázaddal ezelőtti traumát, állít emléket az egykori katonáldozatoknak. Hogy ez messze nem csupán róluk, leszármazottaikról, és korántsem csak a Nagy Háború veszteségeiről szól, az nyilvánvaló kell legyen mindannyiunk számára. Visszaadja a hitet abban, hogy a közterek jelentése és jelentősége messze több azok primer használatánál, a kollektív emlékezet munkával jár, de e munkáról le nem mondhatunk, és mindabban, ami most körülvesz minket, erősebb érvényességgel jeleníti meg az egykori áldozatok egyetemes jelentőségű sorsát az egri patakpart mentén, mint azt valaha elképzelhettük.

Az egykori hársfasor poétikus gondolata bő hetven évvel később érett be, vált a kézzel festett nevek sorával valós, az emlékezet egyéni és közösségi folyamatait hűen tükröző köztéri réteggé az Eger-patak medrének partfalán.w

FOTÓ: NEMES RÓBERT

From Lime Trees to Letter Clouds *The World War I Memorial Path in Eger*

The Eger Norma Foundation has initiated the erection of a memorial to commemorate 318 soldiers who died in Eger during World War I. This work by a duo of designers, architect Dénes Fajcsák and graphic designer Aliz Borsa led to a great result on a generous scale. The project carried out here was as much a matter of rejecting cliché ideas as of avoiding urban spaces overloaded with monuments as choosing the 316-metre-long boomerang-shaped site of the Eger stream and designing the typographic cloud of the names of the military victims painted on the stonework of the bank, including the tiniest detail. The route of the promenade along the bank of the stream is a path along which we can see the other side of the stream bed and look at the light yellow letters, the names of the victims individually hand-painted along the bank, which have been placed there not following the order of the stone wall, but almost randomly to create a new contemporary layer. This is a bold and fresh intervention on the scale of land art, in which a random intricate web of names, resembling the stream below, runs along this vast stretch of shore, offering a different perspective to the passerby changing at each point: a name is as legible as the curve of the road, which makes up the vibrant composition of the cloud of names visible in context.

1 A cikk az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.
2 https://mnl.gov.hu/mnl/hml/hirek/hosok_ligete_kezdemenyezesek_egerben_a_nagy_haboruban_elesettek_emlekere
3 <http://emlekhely.btk.elte.hu>
4 <https://www.kentridge.studio/projects/triumphs-and-laments/>